

Василинчук Віктор Іванович – професор кафедри оперативно-розшукової діяльності та спеціальної техніки навчально-наукового інституту підготовки кадрів кримінальної міліції НАВС, кандидат юридичних наук, доцент,

Скалозуб Леонід Павлович – Заслужений юрист України, кандидат юридичних наук

Оперативно-розшукова характеристика осіб, які вчиняють злочини у бюджетній сфері

У статті розкривається характеристика осіб, які готують і вчиняють злочини у бюджетній сфері.

Ключові слова: злочини у бюджетній сфері, особи, які готують і вчиняють злочини, оперативно-розшукова профілактика злочинів.

Для повної характеристики осіб, які вчиняють злочини у бюджетній сфері, необхідно розглянути ознаки, що відносяться не лише до діянь, але і до суб'єктів їх вчинення. Вивчення особи злочинця необхідне для пізнання всієї злочинності, її окремих видів, з'ясування причинного комплексу, без чого неможлива ефективна оперативно-розшукова профілактика злочинів у бюджетній сфері. Вивчення осіб, які вчиняють злочини у бюджетній сфері, – це, перш за все, встановлення соціально-психологічних даних про їх особистість, необхідних для аналізу стану даних злочинів, а також узагальнення внутрішніх, соціально обумовлених причин учинення злочинів і виявлення закономірностей, які можуть характеризувати економічну злочинність у цілому.

Актуальність досліджуваної проблеми зумовлюється тим, що особи, які вчиняють злочини у бюджетній сфері, різко відрізняються як від законослухняних громадян, так і інших категорій злочинців. За таких обставин наукове пізнання всіх можливих тут груп має здійснюватися в межах типологічного аналізу. Тому ми спробуємо дати лише загальну характеристику осіб, які вчиняють злочини у бюджетній сфері.

Деякі аспекти протидії злочинам у бюджетній сфері розглядались у контексті дослідження багатьох учинених, серед яких: В. І. Антипов, О. Ф. Долженков, О. М. Джужа, О. Г. Кальман, О. В. Копан, М. В. Корнієнко, В. В. Коваленко, С. І. Ніколаюк, Д. Й. Никифорчук, В. В. Лисенко, В. Л. Ортинський, М. А. Погорецький, В. М. Попович, О. Ю. Заблоцька та ін.

Ці автори зробили значний внесок у теорію і практику протидії злочинності в сфері економіки, зокрема і злочинам у бюджетній сфері, створили значне наукове підґрунтя для подальших творчих пошуків.

Водночас характеристика осіб, які вчиняють злочини у бюджетній сфері, в науковій літературі з кримінології, криміналістики, оперативно-розшукової діяльності розглядалась фрагментарно, що, на наш погляд, потребує додаткового і поглибленого дослідження.

Як свідчить аналіз практики, в процесі здійснення оперативно-розшукової профілактики особливе місце відводиться характеристиці осіб, які готують, учиняють і приховують злочини у бюджетній сфері, виходячи із аналізу кримінального судочинства, ці особи називаються суб'єктами злочину.

Суб'єкт злочину в бюджетній сфері – один із чотирьох елементів складу злочинів, значення якого переоцінити неможливо, оскільки без нього “кримінальної відповідальності не існує” [1, с. 179].

Кримінальний кодекс України у диспозиціях ст.ст. 199–235 дає визначення спеціальних суб'єктів, що побіжно вказують на соціальні статуси осіб, які, як правило, й притягаються до відповідальності за означеними статтями. До спеціальних суб'єктів віднесені: 1) службова особа підприємства, установи чи організації; 2) засновник або власник суб'єкту господарської діяльності; 3) громадянин – суб'єкт підприємницької діяльності.

Суб'єкт злочину та особа злочину – це неспіввідносні поняття. Перше – поняття правове. Ознаки, що характеризують суб'єкт злочину (дієздатність, вік та ін.), є обов'язковими ознаками складу злочину. Тільки при наявності цих ознак у сукупності з іншими необхідними ознаками складу злочину особа може притягуватися до кримінальної відповідальності за злочини у бюджетній сфері.

Поряд із визначенням юридичних ознак суб'єкта злочину діюче законодавство зобов'язує оперативних працівників у всіх випадках вивчати особу злочинця у бюджетній сфері.

Серед робіт античних філософів у аспекті особистості злочинця найбільш цікавими і значимими є роботи Платона та Аристотеля.

Платон вказував на недосконалість людської природи, яку необхідно враховувати при підготовці законів [2, с. 7]. Він вважав, що зако-

нослухняна поведінка людини визначається не її спадковістю, а її вихованням [3, с. 8].

Аристотель виходив із того, що вибір людини між дурним і благородним вчинком визначається, перш за все, страхом перед покаранням, надаючи свої вигоди і задоволення спільному благу [4, с. 159].

Отже, особа злочину – сукупність соціально-психологічних властивостей та якостей людини, які є причинами й умовами вчинення злочину.

В сукупності ці ознаки дають соціальну, політичну, економічну характеристику суб'єкта злочину, показуючи його моральний вигляд і суспільну небезпеку.

Вивчення характеристики особи, яка вчиняє злочини у бюджетній сфері, дасть можливість визначити оперативно-значущу поведінку як взаємопов'язану сукупність суб'єктивно та об'єктивно зумовлених активів поведінки, що складають механізм злочинної діяльності, які знаходять відображення в об'єктивній дійсності та використовуються для належної оперативно-профілактичної діяльності в бюджетній сфері. Оперативно-значуща поведінка вимагає розробки стосовно різних видів злочинів у бюджетній сфері, різних категорій осіб, які готують або вчиняють дані злочини, на підставі яких будуються різнобічні оперативно-розшукові характеристики злочинів.

Як свідчить аналіз дослідження оперативно-розшукової профілактики злочинів у бюджетній сфері, дані про особу, яка вчиняє злочини у бюджетній сфері, та їх характеристику, оперативно-розшукова наука бере з кримінологічної характеристики. Саме кримінологія та віктимологія вивчають особу злочинця та жертви, існуючі між ними зв'язки [5, с. 131].

Віктимологія в буквальному перекладі – “вчення про жертву” (від лат. *viktima* – жертва і греч. *logos* – вчення). Мета оперативно-розшукової віктимології – всебічне, повне глибоке вивчення особистості жертви, її ролі в механізмі конкретного злочину та віктимізація, тобто процес перетворення в потерпілого від злочину [6, с. 47].

Виходячи із результатів дослідження, “жертвою” злочину в бюджетній сфері, передусім є держава, тому що вона недоотримує той результат, на який розраховувала виділяючи бюджетні кошти.

При цьому державні інституції не завжди на належному рівні вчасно усувають причини та умови, які сприяють учиненню злочинів у бюджетній сфері, наприклад проблеми нормативно-правового характеру, а наслідком цього є незаконне збагачення розпорядників бюджетних коштів за рахунок отримання хабарів за вирішення цілої низки питань, пов'язаних із розподілом і використанням бюджетних коштів.

Так, хабародавцями в бюджетній сфері є особи, які бажають, наприклад, виграти конкурс на здійснення державних закупівель, отрима-

ти дотації субвенції тощо. За свідченням опитаних оперативних працівників, у 65 % випадків процес, пов'язаний з бюджетними коштами, супроводжувався хабарем.

На питання про те, як часто доводиться давати хабарі, 60 % респондентів повідомили, що регулярно, 12 % – доволі часто, 28 % – інколи.

При цьому хабародавці по різному оцінюють хабароотримувачів. Так, 18 % – людьми, які змушені брати хабарі через низьку заробітну плату, 23 % – людьми системи, які змушені брати хабарі через їх перерозподіл між іншими чиновниками, 7 % – людьми які, в першу чергу, повертають вкладені у свою посаду (навчання) гроші, 11 % – діловими людьми, з якими приємно мати справу, так як вони вміють заробляти гроші та давати можливість заробити іншим, а 41 % – називає їх корупціонерами [7].

Незважаючи на те, що перелік позицій, які характеризують людину взагалі, дуже великий, в оперативно-розшуковій характеристиці на основі матеріалів практики складається образ ймовірного злочинця та його оточення.

У криміналістиці та ОРД особа, яка вчиняє злочин, вивчається у двох аспектах – як елемент характеристики злочину та як об'єкт тактичного впливу при розкритті та розслідуванні злочинів [8, с. 96].

Згідно з вимогами кримінального судочинства, суб'єктом злочинів у бюджетній сфері є службова особа з певними повноваженнями щодо бюджетних коштів.

Визначальною ознакою при встановленні осіб, відповідальних за порушення бюджетного законодавства, є виконання функцій щодо: використання бюджетних коштів; дотримання вимог чинного бюджетного законодавства щодо пропорційного скорочення чи фінансування видатків бюджету; видання нормативно-правових та/або розпорядчих актів у бюджетній сфері [9, с. 121].

Складаючи криміналістичну класифікацію суб'єктів бюджетних злочинів, ми виходимо з того, що в залежності від способів досягнення мети вони відносяться до загальної групи осіб, які беруть участь в економічній діяльності, її регулюванні. У цьому разі на характеристику образу дій, здійснення механізму злочину, застосування тих чи інших злочинних способів впливають: службове становище винного, його доступ до майна, управління ним, “володіння ситуацією” у практиці правового регулювання економічних процесів тощо. Дійсно, механізм учинення злочинів указанного виду обумовлюється об'єктивною можливістю здійснення певних дій з бюджетними коштами. Ця можливість, у свою чергу, залежить від службового становища конкретної особи, обсягу і характеру її повноважень.

З урахуванням службового статусу і повноважень щодо бюджетних коштів усіх службових осіб, які можуть бути суб'єктами злочинів,

пов'язаних з порушеннями бюджетного законодавства, доцільно розподілити на кілька груп.

1. Службові особи – розпорядники бюджетних коштів:

– головні розпорядники (керівники, коло яких визначене у ст. 22 Бюджетного кодексу України, за умови, що у даний бюджетний період законом або рішенням про бюджет їм встановлені бюджетні призначення) [10];

– розпорядники нижчого рівня, до сфери управління яких належать інші розпорядники нижчого рівня (керівники, які є підпорядкованими головним розпорядникам і мають у підпорядкуванні інших розпорядників бюджетних коштів);

– інші розпорядники нижчого рівня (керівники бюджетних установ, які не мають у підпорядкуванні нижчестоящих розпорядників бюджетних коштів).

2. Службові особи одержувачів бюджетних коштів – керівники та інші службові особи підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, які отримують бюджетні кошти у вигляді різних видів цільової фінансової допомоги – субсидій, субвенцій, кредитів, дотацій, бюджетних позичок, а також для проведення централізованих заходів або виконання передбачених бюджетом програм.

3. Службові особи органів виконавчої влади, бюджетних установ, які не є розпорядниками бюджетних коштів, але мають повноваження щодо їх формування і використання. До цієї групи відносяться:

– керівники органів державної влади, які не є розпорядниками бюджетних коштів (Прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри та їхні заступники, Голова Ради міністрів АР Крим та його заступники);

– заступники керівників – розпорядників бюджетних коштів, керівники структурних підрозділів установи, які самі не є розпорядниками (одержувачами) бюджетних коштів;

– головні бухгалтери, керівники фінансово-економічних підрозділів бюджетних установ.

4. Службові особи Міністерства фінансів України, місцевих фінансових органів, органів Державного казначейства України, які згідно із законодавством зобов'язані виконувати функції щодо забезпечення виконання бюджетів, обслуговування рахунків державного та місцевих бюджетів, бюджетних і не бюджетних установ [11, с. 32].

Щодо суб'єктів правопорушень під час здійснення державних закупівель, то до них слід віднести: службових і матеріально відповідальних осіб підприємств-замовників, що проводять державну закупівлю (розпорядників державних коштів); голову, секретаря та членів комітету з конкурсних торгів замовника (генерального замовника); службових і матеріально відповідальних осіб підприємницьких структур –

постачальників товарів (виконавців робіт, послуг), які визначені як переможці за результатами конкурсних торгів (процедури закупівлі в одного учасника) та інших учасників, які пов'язані з цими переможцями відносинами контролю особами; службових (посадових осіб Антимонопольного комітету як орган оскарження, службових (посадових) осіб Мінекономіки, службових (посадових) осіб органів Державного казначейства України (обслуговуючого банку), службові (посадові) особи Державної інспекції з контролю якості лікарських засобів Міністерства охорони здоров'я України [12, с. 74].

Як свідчить аналіз практики, особливий вид злочинної діяльності, яка завдає шкоди бюджетній системі України, полягає в тому, що окремі особи, які обіймають службові посади керівників чи інших управлінців у державному апараті, органах місцевого самоврядування, а також комерційних чи інших організаціях, виробили інструментарій, який дозволяє їм спрямовувати на свою користь значні обсяги бюджетних коштів. Одночасно така злочинна діяльність передбачає і належне маскування вчиненого, зокрема протидію контрольно-перевіряючим і правоохоронним органам, що потребує підвищеної ефективності діяльності останніх.

Аналіз причинно-наслідкових зв'язків обумовлений вчиненням суспільно-небезпечних порушень бюджетної дисципліни, свідчить про те, що корисна мотивація у службових осіб – порушників бюджетної дисципліни стимулюється станом різкої соціально-економічної нерівності в суспільстві, що виникла в результаті викривлень при здійсненні соціально-економічних реформ.

У свою чергу, недоліки у підборі та розстановці кадрів державного й управлінського апарату сприяють доступу на державну службу, керівні посади тих, хто бачить службове положення як засіб вирішення особистих питань.

Одночасно недоліки в діяльності контрольно-перевіряючих і правоохоронних органів створюють передумови для застосування службовими особами – порушниками бюджетної дисципліни схем привласнення бюджетних коштів.

Основною причиною злочинів у бюджетній сфері є деформація моралі розпорядників бюджетних коштів як результат процесів, які відбуваються в діяльності управлінського апарату. В результаті цього породжуються специфічні соціальні відхилення поведінки службових осіб, аж до зловживання чи перевищення службових повноважень, учинення інших протиправних дій, у тому числі порушень бюджетної дисципліни.

У цьому разі значну роль відіграє бажання отримати зиск, яке виявляє свій криміногенний бік в умовах суперечностей між базовими цінностями, які декларуються суспільством і складностями по їх дося-

гненню під впливом правомірної поведінки з боку працівників управлінського апарату.

Така деформація запускає аналітичний механізм оцінки ситуації, яка пов'язана з використанням бюджетних коштів, результат якої і може спонукати до ризикованих дій у формі вчинення злочину в бюджетній сфері з перспективою безкарності за вчинені злочинні дії.

Етично-психологічні ознаки, що відображають відношення індивіда до соціальних і духовних цінностей, свідчать про те, що злочинній поведінці даної категорії осіб властива полімотивованість, яка виявляється в тому, що часто вони за рахунок учинення злочинних діянь у сфері своєї діяльності прагнуть миттєво досягти зростання своїх статусних позицій в суспільстві, в його елітарній соціальній верстві або закріпити вже досягнуті результати.

Ми погоджуємося з думкою Ю. Б. Ірхіна, що провідною психологічною особливістю злочинів проти бюджетної сфери є те, що вони ґрунтуються переважно на девіантній поведінці (різноманітні відхилення від норми). Тобто, вони не містять у собі виключно делінквентного (злочинного) поведіння; та аддиктивних компонентів (пов'язаних із різними залежностями чи зловживанням психотропних речовин). А це означає, що вчиняються ці злочини здебільшого психічно здоровими людьми, виключно із меркантильних міркувань, цілком усвідомлено, з прямим неприхованим умислом.

Ю. Б. Ірхін також зазначає, що у злочинній діяльності в бюджетній сфері економіки панує соціально схвалене гасло на кшталт *“у держави красти не соромно, не грішно й не осудно, а іноді й – почесно”*. Внаслідок цього бюджетні злочини відносяться до категорії психологічно виправданих діянь, а також таких, що свідомо виправдовуються і не засуджуються як самою особистістю, так і громадою.

При цьому, реальна загроза суспільству і державності відходить на другий план і залишається поза межами громадського контролю й осуду.

До психологічних якостей, що притаманні особам, девіантна поведінка яких спрямована саме на вчинення злочинів у бюджетній сфері, увійшли: ігнорування соціальних норм (демонстративне, усвідомлене нехтування чинних правил людського поведіння в соціумі); соціальний цинізм (скептичне ставлення до суспільства чи громади, презирство та неповага до соціального устрою, влади, державного устрою і т. ін.); виражений егоцентризм, індивідуалізм (загострена зацікленість на собі, гіперпозиціонування власного “Я”).

Головними провокуючими та сприятливими соціально-психологічними чинниками, що спонукують людей до вчинення злочинів у бюджетній сфері економіки, Ю. Б. Ірхін визначає індивідуальну озлобленість

окремих осіб на державу, владу, державний суспільний устрій та громаду взагалі, а також латентний “конфлікт між державою і народом” [13, с. 47–51].

Серед рис, властивих суб’єктам аналізованих злочинів, виділяють: в основному добрі знання законодавства у сфері регулювання бюджетних стосунків і підпорядкування своїм злочинним бажанням досягнень економічного лібералізму; наявність схильності до поєднання законних і протиправних методів і способів керівництва при здійсненні своїх посадових обов’язків; цільову життєву установку на збагачення і володіння владою за будь-яку ціну, незважаючи на способи; підвищені життєві (матеріальні) стандарти; наявність атрибутів зовнішньої респектабельності й доброчесності, що створюють сприятливе враження і, що формально мають на увазі законослухняність, а також, що передбачають високий статус суб’єкта, його приналежність до елітного соціального прошарку суспільства; наявність у гіпертрофованій формі специфічних іманентних особових якостей – енергійності, значної зарозумілості, самовпевненості (за відсутності або наявності в незначній мірі сумнівів у досягненні поставлених цілей), твердого прагнення до влади, цинізму щодо інших людей та ін.

На формування і прояв особових характеристик суб’єктів даної категорії істотний вплив чинять: початкова налаштованість службовців на використання своєї роботи в особистих матеріальних інтересах; наявність в їх середовищі осіб з високим рівнем матеріального добробуту, досягнутого за рахунок злочинної діяльності; деяке зниження вже досягнутого раніше рівня матеріальної забезпеченості особи і бажання підняти її за допомогою вчинення злочинів; орієнтованість на високі стандарти життя, досягнуті товаришами по службі; наявність дорогих звичок та інтересів.

На підставі аналізу етично-психологічних ознак, що відображають відношення індивіда до соціальних і духовних цінностей, можна запропонувати наступну типологію особи суб’єктів, які вчиняють злочини в бюджетній сфері: а) особи, які вчинили злочини через випадковий збіг обставин (корпоративність, бажання надати фінансову допомогу через дану раніше обіцянку і т. ін.), при загальній позитивній орієнтації особи; б) особи, які вчинили злочини через вимушені обставини (суб’єкти, втягнуті у вчинення злочинів у результаті несприятливої ситуації або вплив носіїв антигромадських поглядів, що потрапили в сферу; складні життєві обставини і т. ін.), при загальній позитивній орієнтації особи; в) особи, які вчинили злочин під впливом сукупності зовнішніх чинників (нестійка моральна та етична орієнтація особи; ситуація безконтрольності та ін.), при одночасній наявності в цілому позитивної орієнтації; г) особи, готові вчинити злочин, використавши обставинку, що для цього склалася, та умови, але зазвичай не схильні до активних дій; д) особи, які вчинили злочини в результаті переважаючої

антигромадської корисливої орієнтації з використанням сприятливих зовнішніх умов, створених ними; е) особи, які мають стійку орієнтацію на вчинення злочинів за будь-яких обставин [14, с. 9].

Найбільш важливими соціальними показниками особи, яка вчиняє злочини у бюджетній сфері, є стать, вік, освіта, рід занять, громадянство й місце проживання. В оперативно-розшуковій статистиці давно відомо, що злочинність чоловіків у 8–10 разів перевищує злочинність жіночої частини населення. Представляється, що по даному складу злочину ця цифра в основному збережеться з урахуванням співвідношення кількості чоловіків-керівників і жінок-керівників.

Вважається, що освіта накладає певний відбиток на особу людини, позитивно впливає на її життєву позицію, зменшуючи схильність до антигромадської поведінки. Для нецільового витрачання це, мабуть, істотного значення не має. Вчиняють дані злочини, як правило, особи, які мають вищу професійну освіту.

За родом занять і соціальному положенню це керівники, особи, які мають відносно високі статусні позиції й добре матеріальне забезпечення. Ці люди вже відбулися, вийшли за межі тридцятирічного віку, оскільки раніше обійняти відповідні посади представляється складним.

Проведене вивчення оперативно-розшукової характеристики осіб, що вчинили злочини у бюджетній сфері, дало змогу констатувати наступне.

1. У соціально-демографічній структурі осіб, які вчинили злочини у бюджетній сфері, питома вага осіб жіночої статі складає більше однієї третини, але вона значно диференціюється залежно від видів злочинів і досягає 50 %.

Починаючи з 2007 р., питома вага жінок у структурі бюджетних злочинів зростала. За віковою характеристикою переважають старші вікові категорії порівняно із загальною злочинністю. Особи, які вчинили злочини у бюджетній сфері, мають більш високий рівень освіти. Переважна більшість злочинців на момент учинення злочинів були одружені, мали дітей, займалися соціально корисною діяльністю. Матеріальне становище було відносно низьким.

2. Мотиви злочинної поведінки мали корисливий характер у різних модифікаціях і визначалися переважно соціальним статусом особи, для якої притаманне підвищене почуття незалежності від правової системи, правовий нігілізм, орієнтація на задоволення своїх власних потреб за допомогою будь-яких засобів, чітке усвідомлення протиправності своїх діянь [15, с. 36].

Так, за результатами анкетування працівників оперативних підрозділів, встановлено, що особи, які вчиняють злочини у бюджетній сфері, в основному живуть не на чесно зароблені кошти (89,0 %). Якщо проаналізувати їхні витрати, то вони значно перевищують задекларовані прибутки (92 %); при цьому своєю поведінкою не відрізняються

Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)

від законослухняних громадян, а, навпаки, активно пропагандують чесний спосіб життя і вимагають від підлеглих високих моральних і ділових якостей та, переважно, характеризуються позитивно (82 %).

За інтелектуальним рівнем розвитку, освітнім рівнем, життєвим досвідом, колом інтересів їх, безперечно, можна віднести до найбільш “інтелектуальних” злочинців. Так, серед них повну вищу освіту мають 92 %. Найбільш криміногенною є група осіб віком від 30 до 45 років (57 %).

Ми погоджуємося з думкою окремих учених, що це можна пояснити тим, що у віці близько 40 років формування людини як особистості закінчується.

Індивід втрачає деякі свої попередні ідеали, засвоює нові погляди, накопичує знання та досвід. У цьому віці людина досягає “вершин” своєї службової кар’єри або наближається до неї. У деяких осіб це викликає невдоволення, зокрема, і в матеріальному аспекті, а життєвий досвід дозволяє сподіватися, що прихований характер учинення злочину в бюджетній сфері залишить злочин невідомим.

Найбільш “небезпечним” періодом практичної роботи, протягом якого дані особи можуть вчинити злочин у бюджетній сфері, є 1–3 роки (35 %), а також 5–10 років стажу (23,0 %), при цьому, осіб чоловічої статі серед фігурантів майже у два рази більше, ніж жіночої (62,7 % проти 37,3 %).

Через специфічність злочинів у бюджетній сфері, суб’єктів їх вчинення, виявлення останніх є досить проблематичним завданням для оперативних підрозділів. Особиста зацікавленість високопосадовців сприяє вдосконаленню їх майстерності у приховуванні фактів розкрадань бюджетних коштів. До того суб’єкти – учасники злочинних махінацій, спрямованих на заволодіння бюджетними коштами, не зацікавлені у повідомленні правоохоронних органів про злочин, а, навпаки, їх приховують.

Адже, як показує аналіз вибіркового вивчення судових вироків цієї категорії справ, їх фігурантами виступають голови обласних, районних адміністрацій, керівники фінансових відділів, голови сільськогосподарських підприємств, які прагнуть отримати бюджетні кошти злочинним шляхом, керівники підрядних організацій тощо.

Список використаних джерел

1. Наумов А. В. Российское уголовное право. Общая часть : [курс лекций] / А. В. Наумов. – М. : Изд-во БЕК, 1996. – 736 с.
2. Криминология : [учебник для вузов] / под общ. ред. А. И. Долговой. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М., 2007. – 912 с.
3. Сочинения Платона. – СПб., 1841. – Ч. 1. – С. 103. Цит. по кн. : Криминология : [учебник для вузов] / под общ. ред. А. И. Долговой. – М. : НОРМА, 2001. – 218 с.
4. Аристотель. Сочинения / Аристотель. – М. : Мысль, 1983. – Т. 4 : Никомахова етика. – 1983. – 830 с.

5. Криминологія і профілактика злочинів. Особлива частина : курс лекцій : [у 2 кн.] / [Ю. В. Александров, А. П. Гаврилишин, О. М. Джужа та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужа. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2000. – 201 с.

6. Кур и Х. Исследование проблем виктимизации в Германии. Криминологические исследования в мире / Кур и Х. – М., 2005. – 212 с.

7. Про результати оброблення анкети опитування працівників регіональних підрозділів ДСБЕЗ МВС України з наявних проблем протидії злочинам у бюджетній сфері : довідка ДДСБЕЗ МВС України від 24 берез. 2011 р. / Відомчий документ.

8. Василичук В. І. Протидія хабарництву у бюджетній сфері підрозділами Державної служби боротьби з економічною злочинністю : наук.-практ. посіб. / [В. І. Василичук, В. Р. Сливенко, В. В. Коряк, Г. В. Сальков] ; за заг. ред. О. М. Джужа. – К., 2011. – 189 с.

9. Заблоцька О. Ю. Протидія підрозділами ДСБЕЗ МВС України злочинам, що вчиняються в бюджетній сфері (за матеріалами МВС України) : дис. ... канд. юрид. наук : 21.07.04 / Олена Юріївна Заблоцька. – К., 2009. – 245 с.

10. Бюджетний кодекс України від 8 лип. 2010 р. № 2456-VI : за станом на 8 лип. 2010 р. / Верховна Рада України // Офіц. вісник України. – 2010. – № 59. – 13 серп.

11. Організація роботи підрозділів ДСБЕЗ МВС України з виявлення злочинів та інших правопорушень, що вчиняються у процесі проведення державних закупівель товарів, робіт та послуг (зокрема, лікарських засобів та медичного обладнання) : метод. рек. / [Сахарова О. Б., Близнюк І. Л., Собур С. В. та ін.]. – К. : Держ. наук.-дослід. ін-т МВС України, 2010. – 74 с.

12. Щегулина А. К. Криминологическая характеристика и предупреждение должностных преступлений в бюджетной сфере: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Анжелика Константиновна Щегулина. – М., 2006. – 186 с.

13. Протидія злочинам у бюджетній сфері : зб. мат-лів наук.-практ. семінару (16 берез. 2011 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2011. – 122 с.

14. Карпов А. Г. Нецелевое расходование бюджетных средств и средств государственных внебюджетных фондов: уголовно-правовой и криминологический анализ : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 “Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право” / А. Г. Карпов. – Н. Новгород, 2007. – 19 с.

15. Кальман О. Г. Злочинність у сфері економіки України: теоретичні та прикладні проблеми попередження : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08 / О. Г. Кальман. – Х., 2004. – 306 с.

В статье раскрывается характеристика лиц, которые готовят и совершают преступления в бюджетной сфере.

This article deals with the characteristics of persons which prepare and commit crimes in the budget sphere.

Стаття надійшла до редакції журналу 21 листопада 2011 року.